

تاریخ یازدهم

از بعثت پیامبر اسلام تا پایان صفویه

رشته انسانی

کتاب آموزش و آزمون - تست و نکته

حامد یاری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خداوند جان و فرید / کزین برتر اندیشه برنگذرد

دسترسی به کتاب‌ها و منابع کمک آموزشی مناسب از خواسته‌های دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم در رشته علوم انسانی است و تعداد کمی از ناشران و مؤسسات علمی به این مقوله توجه نموده‌اند. مؤسسه علمی آموزشی مبتکران با بهره‌گیری از تجربه و دانش دبیران و معلمان توانمند، به تولید کتاب‌های آموزش و تست در دروس تخصصی علوم انسانی اهتمام ورزیده است. کتاب «تاریخ یازدهم» از مجموعه **گذرنامه** که با تلاش و زحمات فراوان مؤلف محترم آماده گردیده است می‌تواند پاسخگوی نیازهای علمی و تحصیلی دانش‌آموزان پایه یازدهم رشته علوم انسانی در این درس تخصصی باشد.

این کتاب در پنج بخش تدوین گردیده است:

۱. درسنامه‌های کامل که در عین سادگی و قابل فهم بودن از هر گونه تفسیر و توضیح خارج از کتاب پرهیز کرده است.
۲. پرسش‌های چهارگزینه‌ای استاندارد همراه با پاسخنامه تشریحی
۳. درس‌آزمون‌های متنوع برای هر درس همراه با پاسخ تشریحی
۴. نمونه آزمون‌های نیم‌سال اول و دوم همراه با پاسخنامه تشریحی
۵. سؤالات کنکور سراسری همراه با پاسخنامه تشریحی

همچنین کتاب حاضر می‌تواند دانش‌آموزان رشته علوم انسانی را برای شرکت در کنکور آماده‌تر می‌سازد.

در اینجا لازم است از آقای مهندس هادی عزیززاده دبیر مجموعه و ناهید جلیلیان (حروف‌چین و صفحه‌آرا)، آرزو گل‌فر و ملیحه محمدی (رسم شکل)، بهاره خدای (گرافیک)، مینا هرمزی (طراح جلد) و طوبی عینی‌پور (نمونه‌خوان) تشکر و سپاس‌گزاری نمایم.

امیدواریم دبیران و دانش‌آموزان رشته علوم انسانی با اعلام پیشنهادهای خود درباره این کتاب ما را در بهتر کردن ویرایش‌های بعدی کتاب یاری نمایند.

ارتباط با مؤلف (تلگرام): [hamed_yari](https://t.me/hamed_yari) ۱۴۰۰

انتشارات مبتکران

درس هفتم: جهان اسلام در عصر خلافت عباسی ۷۷	درس اول: منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی ۷
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هفتم ۸۴	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس اول ۱۱
آزمون درس هفتم ۸۸	آزمون درس اول ۱۳
پاسخنامه تشریحی دژرس هفتم ۹۰	پاسخنامه تشریحی درس اول ۱۴
درس هشتم: اسلام در ایران: زمینه‌های ظهور تمدن ایرانی - اسلامی ۹۴	درس دوم: روش پژوهش در تاریخ، بررسی و سنجش اعتبار شواهد و مدارک ۱۶
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هشتم ۹۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دوم ۱۸
آزمون درس هشتم ۱۰۲	آزمون درس دوم ۲۰
پاسخنامه تشریحی درس هشتم ۱۰۴	پاسخنامه تشریحی درس دوم ۲۱
درس نهم: ظهور و گسترش تمدن ایرانی - اسلامی ۱۰۶	درس سوم: اسلام در مکه ۲۳
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس نهم ۱۱۲	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس سوم ۲۸
آزمون درس نهم ۱۱۵	آزمون درس سوم ۳۱
پاسخنامه تشریحی درس نهم ۱۱۷	پاسخنامه تشریحی درس سوم ۳۲
درس دهم: ایران در دوران غزنوی، سلجوقی و خوارزمشاهی ۱۲۰	درس چهارم: امت و حکومت نبوی در مدینه ۳۴
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دهم ۱۲۷	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس چهارم ۴۲
آزمون درس دهم ۱۳۱	آزمون درس چهارم ۴۶
پاسخنامه تشریحی درس دهم ۱۳۳	پاسخنامه تشریحی درس چهارم ۴۷
درس یازدهم: حکومت، جامعه و اقتصاد در عصر مغول - تیموری ۱۳۶	درس پنجم: تثبیت و گسترش اسلام در دوران خلفای نخستین ۵۰
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس یازدهم ۱۴۱	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس پنجم ۵۶
آزمون درس یازدهم ۱۴۳	آزمون درس پنجم ۵۹
پاسخنامه تشریحی یازدهم ۱۴۴	پاسخنامه تشریحی درس پنجم ۶۰
درس دوازدهم: فرهنگ و هنر، در عصر مغول - تیموری ۱۴۶	درس ششم: امویان بر مسند قدرت ۶۳
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دوازدهم ۱۵۱	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس ششم ۷۰
آزمون درس دوازدهم ۱۵۳	آزمون درس ششم ۷۳
پاسخنامه تشریحی دوازدهم ۱۵۴	پاسخنامه تشریحی درس ششم ۷۴

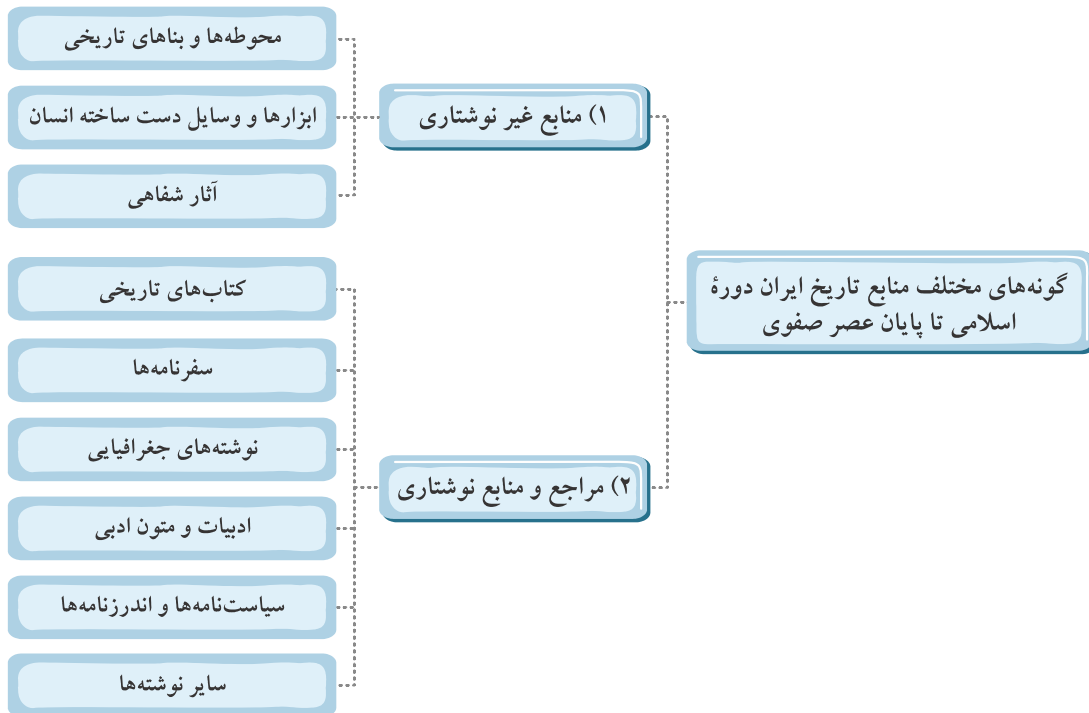

درس شانزدهم: رنسانس و عصر جدید.....	۱۹۶
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس شانزدهم.....	۲۰۴
آزمون درس شانزدهم.....	۲۰۸
پاسخنامه تشریحی شانزدهم.....	۲۰۹
آزمون نیم‌سال اول (۱).....	۲۱۲
آزمون نیم‌سال اول (۲).....	۲۱۴
آزمون نیم‌سال دوم (۱).....	۲۱۶
آزمون نیم‌سال دوم (۲).....	۲۱۸
پاسخنامه آزمون نیم‌سال اول (۱).....	۲۲۰
پاسخنامه آزمون نیم‌سال اول (۲).....	۲۲۱
پاسخنامه آزمون نیم‌سال دوم (۱).....	۲۲۲
پاسخنامه آزمون نیم‌سال دوم (۲).....	۲۲۳
سؤالات کنکور سراسری.....	۲۲۴
پاسخنامه سؤالات کنکور سراسری.....	۲۲۸
درس سیزدهم: تحولات سیاسی و اقتصادی ایران در دوره صفوی.....	۱۵۶
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس سیزدهم.....	۱۶۴
آزمون درس سیزدهم.....	۱۶۸
پاسخنامه تشریحی درس سیزدهم.....	۱۷۰
درس چهاردهم: فرهنگ و تمدن در عصر صفوی.....	۱۷۳
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس چهاردهم.....	۱۷۸
آزمون درس چهاردهم.....	۱۸۱
پاسخنامه تشریحی درس چهاردهم.....	۱۸۲
درس پانزدهم: قرون وسطا.....	۱۸۴
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس پانزدهم.....	۱۸۹
آزمون درس پانزدهم.....	۱۹۲
پاسخنامه تشریحی درس پانزدهم.....	۱۹۳

درس اول منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

- تاریخ، علمی متکی بر روش و قواعد خاص خود است.
- مورخان با کاوش و نقد و بررسی شواهد و مدارک مندرج در منابع تاریخی، قادر به شناخت، تحلیل و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته هستند.
- منابعی که مورخان برای فهم زندگی اجتماعی انسان در گذشته از آن استفاده می‌کنند، دارای گونه‌های مختلفی هستند.

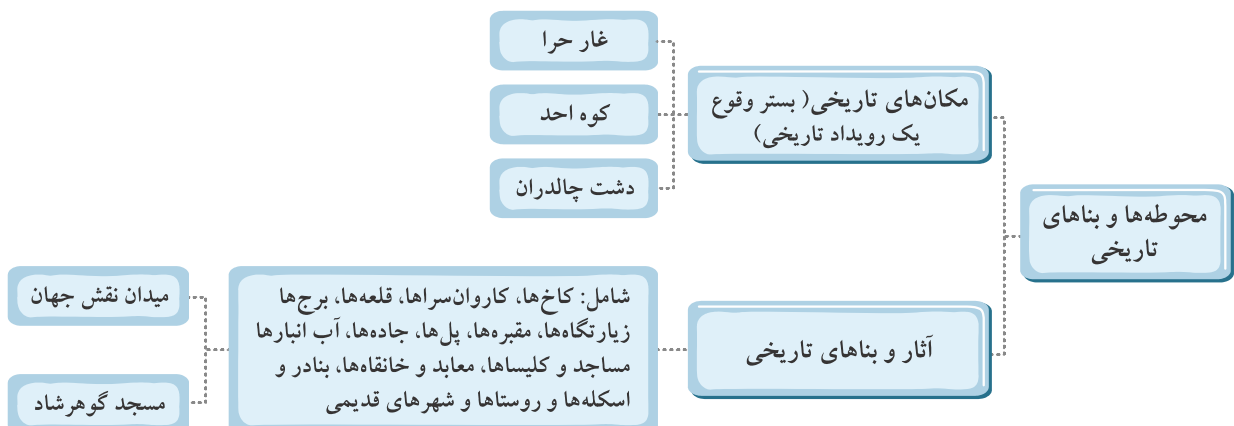
گونه‌های منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی

۱) منابع غیر نوشتاری

الف) محوطه‌ها و بناهای تاریخی

- آثار برجای مانده از انسان‌ها و جوامع گذشته شواهد آگاهی از چگونگی اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته هستند.
- این آثار، مورخان را در زمینه فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها کمک می‌کنند.

ب) ابزارها و وسایل دست ساخته انسان

- از منابع بسیار موثق برای مورخان محسوب می‌گردند.
- دست ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته گواه روشنی بر نوع فرهنگ و طرز تفکر و چگونگی عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند.
- بررسی آثار دست ساخته انسان که به طور خاص در قلمرو دانش‌هایی چون باستان‌شناسی، معماری و هنر قرار می‌گیرند، اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته، در اختیار مورخان می‌گذارند.

مثال

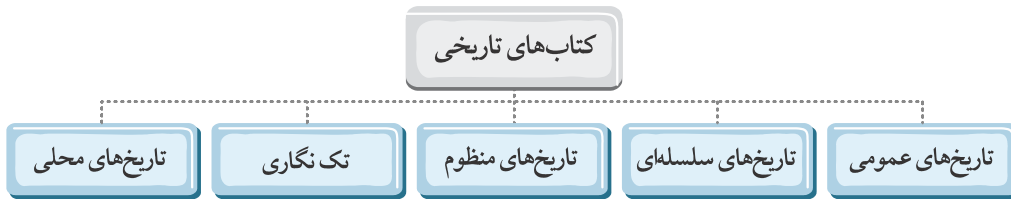
انواع پوشاک، جواهرات، ابزارهای کشاورزی، ظروف، وسایل حمل و نقل، اشیای هنری مثل مجسمه‌ها، تابلوهای نقاشی، سازهای موسیقی، جنگ‌افزارها، وسایل خانگی و ...

پ) آثار شفاهی

- مطالعه روشمند آثار شفاهی کمک زیادی به شناخت فرهنگ، آداب و رسوم و سنت‌های اجتماعی و طبقات مختلف مردم در ادوار مختلف می‌کند.

مثال

- افسانه‌ها و اساطیر اقوام در دوره‌های مختلف تاریخی
- خاطرات شفاهی
- انواع مختلف ادبیات عامیانه: اعم از داستان‌های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی و تخیلی
- انواع شعر نظیر: دوبیتی، تصنیف، ترانه و لالایی
- گونه‌های متفاوت مثل‌ها
- لطیفه‌ها

مراجع و منابع نوشتاری**الف) کتاب‌های تاریخی**

کتاب‌های تاریخی ← از جمله مهم‌ترین منابع مطالعه و پژوهش در گذشته

۱. تاریخ‌های عمومی

- تاریخ نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ نگاری در ایران است.
- از قرن سوم هجری قمری آغاز و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت.
- مؤلفان این دسته از آثار، تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می‌پرداختند. پس از آن تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و تا پایان دوره ساسانیان ختم می‌کردند. در ادامه رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی را تا زمان حیات خود ثبت و ضبط می‌کردند.
- در دوره صفوی نیز سنت تاریخ‌نویسی عمومی ادامه یافت.

مثال از مهم‌ترین و مشهورترین تاریخ‌های عمومی:

۱ تاریخ طبری تألیف محمدبن جریر طبری (۳۱۰-۲۲۴ ق)

۲. تاریخ‌های محلی

- تاریخ‌های محلی از مهم‌ترین گونه‌های تاریخ نگاری هستند.
- یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و نیز جغرافیایی شهرها و مناطق ایران است.
- انگیزه اصلی نویسندگان این دسته از کتاب‌های تاریخی، ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی بوده است.

مثال از تاریخ‌های محلی:

۱ تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته، در موضوع تاریخ سیستان از ایام قدیم تا سال ۷۲۵ ق

۳. تاریخ‌های سلسله‌ای

- از گونه‌های تاریخ‌نگاری که در دوره اسلامی در ایران رواج یافت.
- فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود معمولاً افراد ادیب و دانشمند را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند.
- بعدها با گسترش این نوع تاریخ‌نویسی در میان سلسله‌های محلی، این نوع تاریخ‌نویسی با تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی یافت.

مثال تاریخ سلسله‌ای:

۱ کتاب تاریخ بیهقی اثر ابوالفضل بیهقی در تاریخ غزنویان (از مشهورترین تاریخ‌های سلسله‌ای)

۴. تک‌نگاری

- این نوع تاریخ‌نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد.
- در این نوع تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه مورد توصیف و ثبت و ضبط قرار می‌دادند.

مثال از مشهورترین تک‌نگاری‌ها:

۱ عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور (زندگی شگفت‌آور تیمور) تألیف ابن عربشاه درباره تیمور

۵. تاریخ‌های منظوم

- سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه‌ای داشت از دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت.
- سرایندگان این نوع آثار، رویدادهای تاریخی را به نظم می‌کشیدند.

مثال از تاریخ منظوم:

۱ اثر گران‌سنگ و بلند آوازه شاهنامه حکیم ابوالقاسم فردوسی (از برجسته‌ترین منظومه‌های حماسی و تاریخی)

ب) سفرنامه‌ها

- بسیاری از جهان‌گردان گنجینه‌ای از اخبار و اطلاعات بسیار با ارزش از تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی را که دیده‌اند از جمله ایران به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.
- سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند.

مثال از سفرنامه‌های حاوی اطلاعات بسیار مفید درباره تاریخ ایران:

- ۱ سفرنامه‌های افرادی مانند ناصر خسرو در قرن پنجم هجری قمری
- ۲ شاردن و پیتر دلاواله در عصر صفوی

پ) نوشته‌های جغرافیایی

- بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی رویدادها، در پژوهش‌های تاریخی اهمیت زیادی دارد.
- نوشته‌های جغرافیایی اطلاعات بسیار با اهمیتی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب و هوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی، راه‌ها، کالاهای، قلعه‌ها، برج‌ها، بندرها، رودها و دریاها، پایتخت‌ها، ادیان و اعتقادات، نژاد و زبان و حدود و سرحدات و مرزهای سرزمین‌ها و حکومت‌های محلی ارائه می‌دهند.

مثال از نوشته‌های جغرافیایی:

۱ المسالك و الممالك تألیف نویسندگان مختلف از جمله ابن خردادبه

ت) ادبیات و متون ادبی

- چرا متون نظم و نثر ادبی، گونه مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند؟ زیرا اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصری کمابیش در شعر شاعران و نوشته‌های ادبی منثور نویسندگان آن عصر انعکاس می‌یابند.

مثال‌هایی از متون ادبی که به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند:

- ۱ قصیده نامهٔ اهل خراسان از انوری، شاعر دوره سلجوقی
- ۲ بوستان و گلستان سعدی
- ۳ دیوان حافظ

ث) سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها

- ۱ کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای حاوی موضوعاتی درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم‌اند.
- ۲ سیاست‌نامه‌ها اطلاعات سودمندی در خصوص چگونگی اداره کشور و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می‌دهند.
- ۳ اندرزنامه‌ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازند.

مثال از سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌های برجسته:

- ۱ سیاست‌نامهٔ خواجه نظام الملک توسی، وزیر مقتدر عصر سلجوقی (از برجسته‌ترین سیاست‌نامه‌ها)
- ۲ قابوس‌نامه، نوشته عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری (از نمونه‌های مشهور اندرزنامه‌ها)

ج) سایر نوشته‌ها

- ۱ فرهنگ نامه‌های زندگینامه‌ای
- ۲ طبقات: مانند الطبقات الکبری از ابن سعد کاتب واقدی و کتاب عُیون الانباء فی طبقات الاطباء اثر ابن ابی أُصیبعه (۶۰۰ - ۶۶۸ ق)
- ۳ انساب: مانند انساب الاشراف اثر بلاذری
- ۴ اسناد برجای مانده از دیوان‌های حکومتی سلسله‌ها، نظیر فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، اسناد اقتصادی و فرهنگی و منشآت (نامه‌ها)
- ۵ متون تقویمی و گاه شماری
- ۶ متون فلسفی، کلامی و فقهی
- ۷ متون اخلاقی
- ۸ سایر تألیفات علمی
- ۹ نوشته‌های روی سکه‌ها (حاوی اطلاعات مفیدی دربارهٔ اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و هنری سلسله‌های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می‌دهند)

درس اول

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. کدام یک از منابع تاریخی، مورخان را در زمینه فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها کمک می‌کنند؟
 ۱ کتاب‌های تاریخی   ۲ منابع تاریخ شفاهی   ۳ محوطه‌ها و بناهای تاریخی   ۴ تک‌نگاری‌های تاریخی
۲. بررسی ابزارها و دست ساخته‌های انسانی به طور خاص در قلمرو کدام دانش‌ها قرار می‌گیرند؟
 ۱ جغرافیا، هنر و علوم پایه   ۲ معماری، نجوم و جغرافیا   ۳ علوم پایه، جامعه‌شناسی و باستان‌شناسی   ۴ باستان‌شناسی، هنر و معماری
۳. کدام یک از موارد زیر از آثار شفاهی در منابع تاریخی نیست؟
 ۱ تابلوهای نقاشی   ۲ لطیفه‌ها و انواع شعر   ۳ تصنیف و ترانه   ۴ گونه‌های مختلف متل‌ها
۴. تاریخ‌نگاری عمومی در چه فاصله زمانی در کشور ما تداوم یافت؟
 ۱ از قرن دوم هجری تا اواخر عصر صفوی   ۲ از قرن سوم هجری تا اواخر عصر صفوی   ۳ از قرن دوم هجری تا اواخر عصر قاجار   ۴ از قرن سوم هجری تا اواخر عصر قاجار
۵. مؤلفان کتاب‌های تاریخ عمومی، تاریخ اساطیری ایران را از ..... آغاز و تا پایان دوره ..... ختم می‌کردند.
 ۱ کیومرث - ساسانیان   ۲ جمشید - کیانیان   ۳ کیومرث - کیانیان   ۴ جمشید - ساسانیان
۶. موضوع کدام یک از کتاب‌های زیر تاریخ عمومی است؟
 ۱ تاریخ ملل و نحل   ۲ تاریخ آذربایجان   ۳ تاریخ بیهقی   ۴ تاریخ طبری
۷. کدام یک از منابع تاریخی اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته در اختیار مورخان می‌گذارند؟
 ۱ محوطه‌ها و بناهای تاریخی   ۲ مراجع و منابع نوشتاری   ۳ ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان   ۴ آثار شفاهی
۸. کدام دسته از کتاب‌های تاریخی با آفرینش عالم آغاز می‌شود؟
 ۱ تاریخ محلی   ۲ تاریخ سلسله‌ای   ۳ تاریخ عمومی   ۴ تاریخ منظوم
۹. با گسترش تاریخ‌نویسی سلسله‌ای، این نوع تاریخ‌نویسی با کدام نوع تاریخ‌نویسی پیوستگی یافت؟
 ۱ تاریخ‌نویسی محلی   ۲ تاریخ‌نویسی عمومی   ۳ تک‌نگاری   ۴ تاریخ منظوم
۱۰. کدام گزینه انگیزه اصلی نویسندگان کتاب‌های تاریخ محلی را بیان می‌کند؟
 ۱ نگارش زندگی نامه مفاخر و مشاهیر محلی - بیان رویدادهای تاریخ اسلام - آشنایی با سرگذشت‌ها و خلق و خوی ملت‌ها
 ۲ بیان وقایع و رویدادهای مهم تاریخ جهان - مطالعه تغییرات اجتماعی مناطق مختلف - ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی
 ۳ ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی - نگارش زندگی نامه مفاخر و مشاهیر محلی - بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی
 ۴ بیان ویژگی‌های سیاسی و فرهنگی - بیان وقایع و رویدادهای مهم تاریخ جهان - مطالعه تغییرات اجتماعی مناطق مختلف
۱۱. «تمرکز بر زندگی فرمانروایان و ثبت آن» و «پرداختن به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران» به ترتیب از ویژگی‌های کدام دسته از کتاب‌های تاریخی است؟
 ۱ تاریخ محلی - تاریخ عمومی   ۲ تاریخ محلی - تاریخ سلسله‌ای   ۳ تک‌نگاری - تاریخ سلسله‌ای   ۴ تک‌نگاری - تاریخ عمومی
۱۲. ابوالفضل بیهقی و ابن عربشاه به ترتیب از مورخان کدام دوران بودند؟
 ۱ غزنویان - سلجوقیان   ۲ آل بویه - سلجوقیان   ۳ غزنویان - تیموریان   ۴ آل بویه - تیموریان
۱۳. کدام یک از کتاب‌های زیر از مؤلفی ناشناخته در حوزه تاریخ محلی است؟
 ۱ تاریخ خراسان   ۲ تاریخ آذربایجان   ۳ تاریخ گردیزی   ۴ تاریخ سیستان
۱۴. کدام نوع تاریخ‌نگاری در دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت؟
 ۱ سفرنامه‌ها   ۲ تاریخ منظوم   ۳ تاریخ عمومی   ۴ تک‌نگاری

۱۵. کدام گزینه از ویژگی‌های تاریخ‌های سلسله‌ای است؟

- ۱. این گونه تاریخ نویسی در دوران باستان در ایران رواج یافت.
- ۲. معمولاً توسط افراد ادیب و دانشمند دربار فرمانروایان تدوین می‌شد.
- ۳. وقایع اساطیری با رویدادهای حقیقی در این نوع تاریخ‌نویسی درهم آمیخته است.
- ۴. به ادبیات عامیانه و شخصیت‌های قهرمان توجه ویژه‌ای شده است.

۱۶. «ابن عربشاه» کدام کتاب تاریخی و در کدام حوزه را تالیف نموده است؟

- ۱. عجائب الآثار فی التراجم و الخبر در حوزه تک‌نگاری
- ۲. عجائب المقذور فی نوائب تیمور در حوزه تک‌نگاری
- ۳. عجائب الآثار فی التراجم و الخبر در حوزه تاریخ سلسله‌ای
- ۴. عجائب المقذور فی نوائب تیمور در حوزه تاریخ سلسله‌ای

۱۷. شاهنامه حکیم ابوالقاسم فردوسی در زمره کدام دسته از کتاب‌های تاریخی قرار دارد؟

- ۱. تاریخ محلی
- ۲. تک‌نگاری
- ۳. تاریخ منظوم
- ۴. تاریخ سلسله‌ای

۱۸. کدام یک از شخصیت‌های زیر از نویسندگان سفرنامه‌ها هستند؟

- ۱. دانته - حموی
- ۲. بیهقی - هرودت
- ۳. ناصر خسرو - شاردن
- ۴. حمدالله مستوفی - عبیدزاکانی

۱۹. تاریخ‌نگاری ..... در دوره تیموریان و تاریخ‌نگاری ..... در دوره اسلامی در ایران رواج یافت.

- ۱. تک‌نگاری - سلسله‌ای
- ۲. محلی - سلسله‌ای
- ۳. تک‌نگاری - عمومی
- ۴. محلی - عمومی

۲۰. کدام یک از کتاب‌های زیر از «نوشته‌های جغرافیایی» هستند؟

- ۱. ملل و نحل
- ۲. تاریخ بخارا
- ۳. المسالك و الممالک
- ۴. مجمع التواریخ

۲۱. سیاست‌نامه ..... از برجسته‌ترین آثار عصر سلجوقی و قابوس‌نامه از نمونه‌های مشهور ..... در قرن پنجم است.

- ۱. خواجه نصیرالدین توسی - اندرزنامه
- ۲. خواجه نظام الملک توسی - سیاست‌نامه
- ۳. خواجه نصیرالدین توسی - سیاست‌نامه
- ۴. خواجه نظام الملک توسی - اندرزنامه

۲۲. کدام گزینه موضوع کتاب‌های سیاست‌نامه نیست؟

- ۱. معاهدات سیاسی کشورها
- ۲. شیوه حکومت و کشورداری
- ۳. مناسبات مردم و حکومت
- ۴. تشکیلات و نهادهای اداری و اقتصادی

۲۳. «ناصر خسرو»، «عنصرالمعالی» و «ابن خرداد به» به ترتیب از نویسندگان کدام دسته از منابع تاریخی هستند؟

- ۱. سیاست‌نامه - متون ادبی - نوشته‌های جغرافیایی
- ۲. سفرنامه - متون ادبی - زندگی‌نامه
- ۳. سیاست‌نامه - سفرنامه - زندگی‌نامه
- ۴. سفرنامه - سیاست‌نامه - نوشته‌های جغرافیایی

۲۴. با استفاده از نوشته‌های روی سکه‌ها به کدام یک از اطلاعات تاریخی زیر می‌توان دست یافت؟

- ۱. اسناد اقتصادی
- ۲. سلسله‌های حکومتی
- ۳. معاهدات سیاسی
- ۴. بناهای قدیمی

آزمون درس اول

الف) در گزینه‌های زیر موارد صحیح و غلط را مشخص کنید.

۱. «خانقاه‌ها» از منابع غیرنوشتاری تاریخی محسوب می‌شوند. درست نادرست
۲. تاریخ‌های محلی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و نیز جغرافیای شهرها و مناطق ایران است. درست نادرست
۳. سرودن منظومه‌های حماسی در دوره سامانیان رواج و رونق بسیاری یافت. درست نادرست
۴. تاریخ سیستان در موضوع تاریخ محلی تألیف شده است. درست نادرست

ب) جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

۵. تاریخ‌نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری است که تا اواخر عصر ..... ادامه یافت.
۶. با گسترش تاریخ‌نویسی سلسله‌ای در میان سلسله‌های محلی این نوع تاریخ‌نویسی با تاریخ‌نویسی ..... پیوستگی یافت.
۷. انوری شاعر دوره سلجوقی در قصیده نامه ..... اوضاع سیاسی اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده است.
۸. اندرزنامه‌ها بیشتر به ..... و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازند.
۹. در ..... مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه توصیف و ضیط می‌کردند.
۱۰. انواع دیگری از تألیفات با نام طبقات ..... و فرهنگ‌نامه‌های زندگی‌نامه‌ای نیز حاوی اطلاعات مفید تاریخی‌اند.

پ) به سوالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۱۱. کدام یک از کتاب‌های تاریخ در عهد غزنویان نگارش یافته است؟
۱۲. کدام یک از انواع تاریخ‌نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد؟
۱۳. کدام اندرزنامه در قرن پنجم هجری نگارش یافته است؟
۱۴. گزینه‌های مرتبط را به یکدیگر وصل کنید:

نوشته‌های جغرافیایی	الف) تاریخ بیهقی
تاریخ منظوم	ب) عجائب‌المقدور فی نواب تيمور
تاریخ عمومی	پ) المسالك و الممالک
تاریخ سلسله‌ای	ت) شاهنامه
تاریخ محلی	ث) تاریخ سیستان
	ج) تاریخ طبری

ث) به سوالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۱۵. آثار شفاهی به عنوان منابع تاریخی از چه اهمیتی برخوردارند؟
۱۶. چرا متون نظم و نثر ادبی از گونه‌های مهم تاریخی محسوب می‌شوند؟
۱۷. سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها به چه مسائلی می‌پردازند؟ مهم‌ترین انواع این گونه تاریخی کدام‌اند؟

درس اول

پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. گزینه ۳

آثار و مکان‌های تاریخی مانند کاخ‌ها، کاروان‌سراها، قلعه‌ها و برج‌ها، زیارتگاه‌ها، مقبره‌ها، پل‌ها و جاده‌ها، آب‌انبارها، مساجد و کلیساها، معابد و خانقاه‌ها، بنادر و اسکله‌ها و روستاها و شهرهای قدیمی از مهم‌ترین منابع و مراجع پژوهش درباره گذشته‌های دور و نزدیک محسوب می‌شوند. این آثار، مورخان را در زمینه فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها کمک می‌کنند.

۲. گزینه ۴

بررسی ابزارها و وسایل دست‌ساخته‌های انسان به طور خاص در قلمرو دانش‌هایی چون باستان‌شناسی، معماری و هنر قرار می‌گیرند.

۳. گزینه ۱

آثار شفاهی در منابع تاریخی شامل مطالعه روشمند افسانه‌ها و اساطیر اقوام در دوره‌های مختلف تاریخی، خاطرات شفاهی، انواع مختلف ادبیات عامیانه، اعم از داستان‌های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی و تخیلی، گونه‌های متفاوت مثل‌ها، لطیفه‌ها و انواع شعر، نظیر دوبیتی، تصنیف، ترانه و لالایی است.

۴. گزینه ۴

تاریخ نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری آغاز و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت.

۵. گزینه ۱

مؤلفان این دسته از آثار (تاریخ‌های عمومی)، تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می‌پرداختند. پس از آن تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و تا پایان دوره ساسانیان ختم می‌کردند.

۶. گزینه ۴

تاریخ طبری از مهم‌ترین کتاب‌های تاریخ عمومی است.

۷. گزینه ۳

ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته در اختیار مورخان می‌گذارند.

۸. گزینه ۳

مؤلفان کتاب‌های تاریخ عمومی تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند.

۹. گزینه ۱

بعدها با گسترش تاریخ‌نویسی سلسله‌ای در میان سلسله‌های محلی این نوع تاریخ‌نویسی با تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی یافت.

۱۰. گزینه ۳

انگیزه اصلی نویسندگان کتاب‌های تاریخ محلی، ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی بوده است.

۱۱. گزینه ۴

مؤلفان کتاب‌های تاریخ عمومی، تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می‌پرداختند. در تک‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه مورد توصیف و ثبت و ضبط قرار می‌دادند.

۱۲. گزینه ۲

تاریخ بیهقی اثر ابوالفضل بیهقی در تاریخ غزنویان است و تک‌نگاری عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور تألیف ابن‌عربشاه درباره زندگی تیمور است.

۱۳. گزینه ۲

از معروف‌ترین آثار تاریخی محلی می‌توان به تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته در موضوع تاریخ سیستان از قدیم تا سال ۷۲۵ ق اشاره کرد.

۱۴. گزینه ۲

سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی (تاریخ منظوم) در دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت.

۱۵. گزینه ۱

یکی دیگر از گونه‌های تاریخ‌نگاری که در دوره اسلامی در ایران رواج یافت، تاریخ‌های سلسله‌ای بود. فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود معمولاً افراد ادیب و دانشمندان را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند.

۱۶. گزینه ۲

از مشهورترین تک‌نگاری‌ها می‌توان به عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور تألیف ابن‌عربشاه درباره تیمور اشاره کرد.

۱۷. گزینه ۱

از برجسته‌ترین منظومه‌های حماسی و تاریخی، اثر گران سنگ و بلندآوازه شاهنامه حکیم ابوالقاسم فردوسی است.

۱۸. گزینه ۲

سفرنامه ناصر خسرو و سیاحت‌نامه شاردن از جمله سفرنامه‌ها هستند.

۱۹. گزینه ۱

یکی دیگر از گونه‌های تاریخ‌نگاری که در دوره اسلامی در ایران رواج یافت تاریخ سلسله‌ای بود. تک‌نگاری نیز نوعی از تاریخ‌نگاری بود که از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد.

۲۰. گزینه ۳

کتاب‌هایی با عنوان مشترک المسالك و الممالک تألیف نویسندگان مختلف از جمله ابن‌خردادبه، از نوشته‌های جغرافیایی هستند.

۲۱. گزینه ۲

سیاست‌نامه خواجه نظام الملک توسی وزیر مقتدر سلجوقی از برجسته‌ترین این آثار محسوب می‌شود. از نمونه‌های مشهور اندرزنامه‌ها می‌توان به قابوس‌نامه نوشته عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری اشاره کرد.

۲۲. گزینه ۱

کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای حاوی موضوعاتی درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم‌اند. این آثار اطلاعات سودمندی در خصوص چگونگی اداره کشور و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می‌دهند.

۲۳. گزینه ۲

ناصرخسرو از نویسندگان سفرنامه‌ها، عنصرالمعالی از نویسندگان مشهور اندرزنامه‌ها و ابن‌خردادبه از نویسندگان جغرافیایی بودند.

۲۴. گزینه ۲

نوشته‌های روی سکه‌ها نیز اطلاعات مفیدی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و هنری سلسله‌های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می‌دهند.

درس اول

پاسخ آزمون

۱. درست	۲. درست	۳. نادرست
۴. درست	۵. قاجار	۶. محلی
۷. اهل خراسان	۸. اخلاق کشورداری	۹. تک‌نگاری
۱۰. انساب	۱۱. تاریخ بیهقی	۱۲. تک‌نگاری

۱۲. قابوس‌نامه

۱۴. نوشته‌های جغرافیایی (المسالک و الممالک) - تاریخ منظوم (شاهنامه) - تاریخ عمومی (تاریخ طبری) - تاریخ سلسله‌ای (تاریخ بیهقی) - تاریخ محلی (تاریخ سیستان)

۱۵. مطالعه روشمند افسانه‌ها و اساطیر اقوام در دوره‌های مختلف تاریخی، خاطرات شفاهی، انواع مختلف ادبیات عامیانه، اعم از داستان‌های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی و تخیلی، گونه‌های متفاوت مثل‌ها، لطیفه‌ها و انواع شعر، نظیر دوبیتی، تصنیف، ترانه و لالایی، کمک زیادی به شناخت فرهنگ، آداب و رسوم و سنت‌های مختلف اجتماعی در دوره‌های مختلف می‌کند.

۱۶. متون نظم و نثر ادبی، گونه مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند؛ زیرا اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصری، کم‌وبیش، در شعر شاعران و نویسندگان آن عصر انعکاس می‌یابند. همچنین بسیاری از شاعران مانند انوری، شاعر دوره سلجوقی در قصیده نامه اهل خراسان، سعدی در بوستان و گلستان و حافظ در دیوانش، به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند.

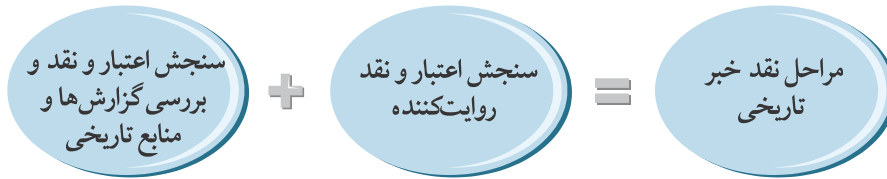
۱۷. کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای حاوی اطلاعاتی سودمند درباره شیوه کشورداری، مناسبات حکومت و مردم و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می‌دهند. سیاست نامه خواجه نظام الملک توسی، وزیر مقتدر عصر سلجوقی، یکی از برجسته‌ترین این آثار است. اندرزنامه‌ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازند. از نمونه‌های مشهور اندرزنامه‌ها، می‌توان به قابوس‌نامه، نوشته عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری اشاره کرد.

درس دوم روش پژوهش در تاریخ بررسی و سنجش اعتبار شواهد و مدارک

مهم‌ترین رسالت مورخان، تلاش برای فهم دقیق رویدادهای گذشته است.

معیارهای سنجش اعتبار یک خبر تاریخی

مورخان وقتی با یک گزارش تاریخی روبه‌رو می‌شوند آن را **اعتبارسنجی** می‌کنند و به اصطلاح به نقد آن می‌پردازند. **نقد خبر تاریخی** ← اعتبارسنجی و بررسی اصالت خبر

الف) سنجش اعتبار نقد روایت کننده

این مرحله شامل:

۱. بررسی ویژگی‌های هویت روایت کننده
۲. بررسی محل تولد و زندگی
۳. بررسی گرایش فکری، مذهبی و سیاسی
۴. بررسی جایگاه علمی روایت کننده.
۵. بررسی علایق و انگیزه‌های راوی
۶. فهم و کشف اندیشه و مقصود راوی
۷. تعیین فاصله مکانی و زمانی بین راوی و خبر

ارزش و اعتبار خبری که راوی آن، خود به‌طور مستقیم شاهد رویداد بوده، به مراتب از خبری که روایت کننده آن را از دیگران نقل کرده، بیشتر است. «برخی از مورخان مانند مسعودی برای بررسی درستی و یا نادرستی برخی از اخبار و گزارش‌های تاریخی به مسافرت می‌رفتند و از نزدیک مکان رویدادها را مورد مطالعه قرار می‌دادند»

ب) سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش‌ها و منابع تاریخی

۱. مطابقت با عقل

یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین معیارهای سنجش درستی یا نادرستی یک گزارش تاریخی، بررسی مطابقت و یا عدم مطابقت آن با عقل است. در گذشته نیز بسیاری از مورخان به اصل مطابقت با عقل اعتقاد داشتند و برای سنجش اخبار از معیار عقل بهره می‌بردند.

مثال

یعقوبی، مقدسی، ابن مسکویه، بیهقی و ابن اسفندیار عدم مطابقت یک روایت تاریخی با عقل را، دلیلی بر بطلان و نادرستی آن می‌دانستند.

۲. مقایسه و تطبیق با سایر منابع و شواهد

مقایسه و مطابقت یک خبر و منبع تاریخی با سایر منابع نظیر اطلاعات مندرج در سایر کتاب‌های تاریخی و یا نوشته‌های دیگر مانند نسب‌نامه‌ها، سفرنامه‌ها، دیوان‌های اشعار، متون اخلاقی، فتوت‌نامه‌ها، سیاست‌نامه‌ها و امثال آن، روشی برای تعیین اعتبار اخبار و اسناد است.

۳. مطابقت با نتایج تحقیقات باستان‌شناسی

نتایج تحقیقات باستان‌شناسی با بهره‌گیری از ابزارها و روش‌های مدرن، معیاری مناسب برای سنجش اعتبار اخبار تاریخی محسوب می‌شود. نتایج تحقیقات علمی باستان‌شناسان بر روی محوطه‌ها، بناها و آثار گوناگون تاریخی به مورخان کمک می‌کند که اخبار و مندرجات کتاب‌های تاریخی را به دقت ارزیابی کنند.

۴. سنجش گزارش‌ها بر اساس زمان و مکان

زمان و مکان دو رکن مهم یک رویداد تاریخی‌اند.

✎ خبر و روایتی که فاقد زمان و مکان دقیق و مشخص باشد از اصالت و اعتبار کافی برخوردار نیست.

□ اعتبار سنجی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی

✎ امروزه پیشرفت علوم تجربی به‌ویژه علمی مانند شیمی، زیست‌شناسی، فیزیک و پزشکی و ابداع روش‌ها و ابزارهای مدرن نقش بسزایی در تعیین اصالت و اعتبار اسناد و اخبار تاریخی ایفا می‌کنند. هم‌خوانی یا ناهم‌خوانی یافته‌های این دانش‌ها با داده‌های تاریخی روش مفیدی برای تعیین اصالت و اعتبار گزارش‌های تاریخی است و اعتبار آنها را مورد تردید قرار می‌دهد.

□ اعتبارسنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی

✎ پژوهش‌ها و داده‌های سایر علوم نظیر جامعه‌شناسی، اقتصاد، جامعه‌شناسی تاریخی، جغرافیای تاریخی، اسطوره‌شناسی، زبان‌شناسی، خط‌شناسی، نسخه‌شناسی، نشانه‌شناسی، مردم‌شناسی و برخی رشته‌های دیگر دستاوردهای ارزشمندی را پیش روی مورخان قرار می‌دهند. این اطلاعات مورخان را در تعیین اصالت اخبار و منابع تاریخی یاری می‌دهند.

□ امروزه بهره‌برداری از دستاوردهای مطالعات بین رشته‌ای در جهان رو به افزایش است.

انواع روش‌های تاریخ‌نگاری

□ تاریخ‌نگاری روایی

تعریف تاریخ‌نگاری روایی: نوعی از تاریخ‌نگاری که مورخ روایت‌های مختلف و متعدد را درباره یک موضوع واحد با ذکر اسناد ذکر می‌کند.

مهم‌ترین ویژگی تاریخ‌نگاری روایی: تاریخ‌نگاران هیچ‌گونه دخل و تصرفی در روایت‌ها نمی‌کردند و عیناً آنها را ذکر می‌کردند.

سابقه تاریخ‌نگاری روایی: در آغاز برای ثبت و ضبط سخنان و سیره پیامبر و صحابه ایشان به کار گرفته می‌شد، ولی بعدها برای ثبت وقایع دوران‌های بعدی نیز از این روش استفاده شد.

برجسته‌ترین چهره‌های تاریخ‌نگاری روایی: مورخ و مفسر مشهور محمدبن جریر طبری است. او برای تألیف کتاب خود اخبار فراوانی را جمع‌آوری کرد و در این راه رنج فراوانی برد. او سعی داشت تعیین صحت و سقم مطالب را به خواننده واگذار کند.

معایب سبک تاریخ‌نگاری روایی: نویسندگان به دور از هرگونه نقد و انتقاد، هیچ نظری دربارهٔ درستی و نادرستی خبر ارائه نمی‌دهند.

امتیاز تاریخ‌نگاری روایی: مورخان بعدی با مجموعه‌ای از اخبار گوناگون، دربارهٔ یک موضوع روبه‌رو می‌شوند و با به دست آوردن مدارک و اسناد کافی دربارهٔ اصل خبر قضاوت می‌کنند.

□ تاریخ‌نگاری ترکیبی

تعریف تاریخ‌نگاری ترکیبی: در این روش مورخ به جای ذکر همهٔ روایات دربارهٔ یک موضوع، با مطالعه و مطابقت همهٔ روایت‌ها، یک گزارش واحد از آنها تنظیم می‌کند.

معایب تاریخ‌نگاری ترکیبی: در این روش مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است و امکان دارد برخی از جنبه‌های خبر از چشم او دور بماند.

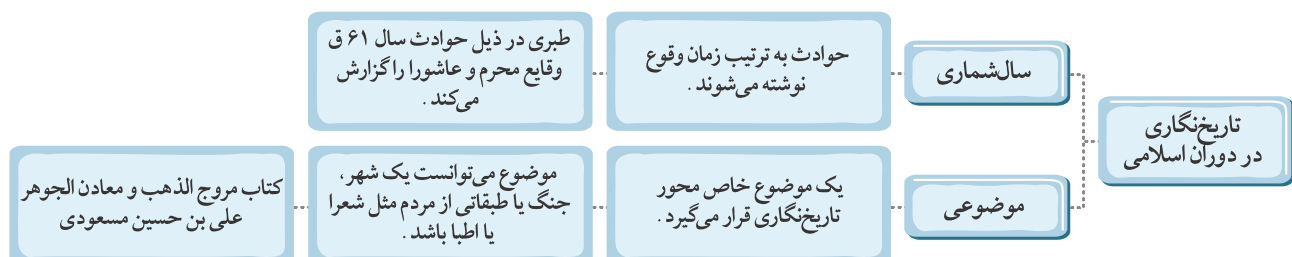
سابقه تاریخ‌نگاری ترکیبی: از اواخر قرن سوم هجری این نوع تاریخ‌نویسی متداول شد.

برجسته‌ترین چهره‌های تاریخ‌نگاری ترکیبی: بلاذری صاحب کتاب فتوح البلدان (قرن سوم هجری) و دینوری (متوفای ۲۹۰ ق) نویسنده کتاب اخبار الطوال

□ تاریخ‌نگاری تحلیلی

تعریف تاریخ‌نگاری تحلیلی: در این روش، مورخ با بررسی موشکافانه تمام اخبار و روایت‌های مربوط به یک رویداد و نقد آنها، اقدام به تحلیل و تفسیر علل، آثار و پیامدهای آن واقعه می‌نماید.

برجسته‌ترین آثار تاریخ‌نگاری تحلیلی: کتاب تجارب الامم ابوعلی مسکویه (متوفای ۴۲۱ ق) تاریخ بیهقی و مروج الذهب مسعودی

درس دوم

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. نقد یک خبر تاریخی در حقیقت همان ..... و بررسی اصالت خبر محسوب می‌شود.
  - ۱ حقیقت‌یابی
  - ۲ علت‌یابی
  - ۳ اعتبارسنجی
  - ۴ هدف‌یابی
۲. پژوهشگران در سنجش اعتبار و نقد روایت‌کننده کدام یک از موضوعات زیر را بررسی نمی‌کنند؟
  - ۱ ویژگی‌های هویتی
  - ۲ علائق و انگیزه‌ها
  - ۳ گرایش‌های سیاسی
  - ۴ زمان تولد
۳. کدام یک از مورخان برای بررسی درستی یا نادرستی اخبار تاریخی از نزدیک مکان رویدادها را مطالعه می‌کرد؟
  - ۱ طبری
  - ۲ مسعودی
  - ۳ جوزانی
  - ۴ بیهقی
۴. کدام یک از مورخان زیر عدم مطابقت یک روایت تاریخی با عقل را دلیلی بر بطلان و نادرستی آن می‌دانستند؟
  - ۱ یعقوبی - واقدی - ابن حوقل
  - ۲ بیهقی - ابن بطوطه - یاقوت حموی
  - ۳ ابن اسفندیار - ابن مسکویه - مقدسی
  - ۴ مقدسی - طبری - حمدالله مستوفی
۵. اعتبارسنجی و بررسی اصالت خبر تاریخی در چند مرحله انجام می‌شود؟
  - ۱ دو مرحله: سنجش اعتبار روایت‌کننده و اعتبار زمان رویداد تاریخی
  - ۲ دو مرحله: سنجش اعتبار روایت‌کننده و اعتبار منابع تاریخی
  - ۳ سه مرحله: سنجش اعتبار منابع تاریخی، مکان و زمان منابع تاریخی
  - ۴ سه مرحله: سنجش اعتبار روایت‌کننده، زمان و مکان رویداد تاریخی
۶. دو رکن مهم رویداد تاریخی که به آن اصالت و اعتبار می‌بخشند کدام‌اند؟
  - ۱ انسان و طبیعت
  - ۲ گذشته و آینده
  - ۳ زمان و مکان
  - ۴ انسان و جامعه
۷. تاریخ‌نگاری که در آن مورخ روایت‌های مختلف دربارهٔ یک موضوع واحد را با ذکر اسناد ذکر می‌کند چه نامیده می‌شود؟
  - ۱ تاریخ‌نگاری ترکیبی
  - ۲ تاریخ‌نگاری اسنادی
  - ۳ تاریخ‌نگاری روایی
  - ۴ تاریخ‌نگاری تحقیقی
۸. همه گزینه‌های زیر از روش‌های مورخان در سنجش اعتبار و بررسی گزارش‌ها و منابع تاریخی است به جز .....
  - ۱ مطابقت با عقل
  - ۲ مطابقت فاصلهٔ زمانی بین راوی و خبر
  - ۳ سنجش گزارش‌ها براساس زمان و مکان
  - ۴ اعتبارسنجی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی
۹. در کدام یک از روش‌های تاریخ‌نگاری مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است و امکان دارد برخی از جنبه‌های خبر از چشم او دور بماند؟
  - ۱ تاریخ‌نگاری روایی
  - ۲ تاریخ‌نگاری تحلیلی
  - ۳ تاریخ‌نگاری موضوعی
  - ۴ تاریخ‌نگاری ترکیبی
۱۰. «بلادری» و «طبری» به ترتیب از چهره‌های کدام سبک تاریخ‌نگاری بودند؟
  - ۱ ترکیبی - روایی
  - ۲ تحلیلی - روایی
  - ۳ ترکیبی - تحلیلی
  - ۴ تحلیلی - ترکیبی
۱۱. کتاب‌های «تاریخ بیهقی»، «فتوح البلدان» و «مروج الذهب مسعودی» به ترتیب در کدام شیوهٔ تاریخ‌نگاری تالیف شده‌اند؟
  - ۱ تحلیلی - ترکیبی - تحلیلی
  - ۲ ترکیبی - ترکیبی - تحلیلی
  - ۳ ترکیبی - ترکیبی - تحلیلی
  - ۴ ترکیبی - ترکیبی - تحلیلی
۱۲. کدام نوع تاریخ‌نگاری در ابتدا برای ثبت و ضبط سخنان پیامبر و صحابهٔ ایشان به کار گرفته می‌شود؟
  - ۱ تاریخ‌نگاری ترکیبی
  - ۲ تاریخ‌نگاری روایی
  - ۳ تاریخ‌نگاری تحلیلی
  - ۴ تاریخ‌نگاری اسنادی
۱۳. کدام گزینه یکی از معایب تاریخ‌نگاری روایی را بیان می‌کند؟
  - ۱ در این شیوه به جای اینکه یک واقعه را در حد یک عبارت کوتاه و یک جمله گزارش و روایت کنند، به نگارش و شرح کلیه حوادث مرتبط با آن حادثه یا روز واقعه به صورت مبسوط می‌پردازند.
  - ۲ این نوع تاریخ‌نگاری بیشتر در مراکز علمی و دانشگاهی به عنوان یک کار پژوهشی رایج است و بر بقیه گونه‌ها و صورت‌های تاریخ‌نگاری نیز سایه افکنده است و گاهی آنقدر افراط می‌کنند که تنها همین صورت و شیوه تاریخ‌نگاری را به عنوان یک کار علمی می‌پذیرند.
  - ۳ در این نوع تاریخ‌نگاری، سعی و تلاش بر آشکار کردن لایه‌های زیرین حوادث و وقایع تاریخی است و گاهی ممکن است روایت‌ها جعل شده باشد یا در تنظیم اولیه، مقاصد و انگیزه‌های خاصی در کار بوده که واقعیت‌ها دچار تحریف شده باشد.
  - ۴ در این شیوه نویسندگان به دور از هر گونه نقد و انتقاد هیچ نظری دربارهٔ درستی و نادرستی خبر ارائه نمی‌دهند.

۱۴. کتاب‌های «اخبار الطوال»، «تجارب الامم» و «فتوح البلدان» به ترتیب توسط چه کسانی تالیف شده‌اند؟

۱. دینوری - ابوعلی مسکویه - بلاذری
۲. ابن خردادبه - بلاذری - ابواسحاق صابی
۳. دینوری - ابن بلخی - میرخواند
۴. ابن خردادبه - ابوعلی مسکویه - ابن بلخی

۱۵. در تاریخ‌نگاری تحلیلی، مورخ چگونه اقدام به تحلیل و تفسیر آثار و پیامدهای یک رویداد تاریخی می‌کند؟

۱. با مطالعه نظرات و دیدگاه‌های راویان و شاهدان رویداد بدون دخل و تصرف در آن
۲. با مطالعه و مطابقت همه روایت‌ها و تنظیم یک گزارش واحد از آنها
۳. با بررسی موشکافانه تمام اخبار و روایت‌های مربوط به یک رویداد و نقد آنها
۴. با جمع‌آوری و ارائه شواهد و مدارک تاریخی در جهت اثبات فرضیه خود

۱۶. کدام یک از آثار زیر به ترتیب در شیوه تاریخ‌نگاری تحلیلی و ترکیبی تالیف شده‌اند؟

۱. زین الاخبار - تاریخ گزیده
۲. تجارب الامم - اخبار الطوال
۳. تجارب الامم - تاریخ گزیده
۴. زین الاخبار - اخبار الطوال

۱۷. در دوران اسلامی مورخان با کدام روش‌ها، گزارش‌ها و نوشته‌های خود را تنظیم می‌کردند؟

۱. شفاهی و مکتوب
۲. سال شماری و موضوعی
۳. تحلیلی و ترکیبی
۴. گاه شماری و روز شماری

۱۸. کدام یک از کتاب‌های تاریخی زیر براساس روش موضوعی تالیف شده است؟

۱. مروج الذهب و معادن الجواهر
۲. تجارب الامم و تعاقب الهمم
۳. علم التاريخ عند المسلمين
۴. مجمل التواريخ و القصص

۱۹. کدام یک از مورخان اسلامی، در ذیل حوادث سال ۶۱ ق وقایع محرم و عاشورا را گزارش می‌کند؟

۱. ابوعلی مسکویه
۲. بلاذری
۳. یعقوبی
۴. طبری

۲۰. در کدام یک از روش‌های تاریخ‌نگاری امکان دور ماندن برخی از جنبه‌های خبر از چشم مورخ وجود دارد؟

۱. تاریخ‌نگاری تحلیلی
۲. تاریخ‌نگاری روایی
۳. تاریخ‌نگاری موضوعی
۴. تاریخ‌نگاری ترکیبی

آزمون درس دوه

الف) در گزینه‌های زیر موارد صحیح و غلط را مشخص کنید.

۱. در سنجش اعتبار و نقد منابع تاریخی مورخان علائق و انگیزه‌های راوی را بررسی می‌کنند. درست نادرست
۲. ارزش و اعتبار خبری که راوی خود آن را از دیگران نقل کرده از خبری که راوی شاهد مستقیم آن بوده کمتر است. درست نادرست
۳. در تاریخ‌نگاری تحلیلی مورخ به بررسی موشکافانه تمام اخبار و روایت‌های مربوط به یک رویداد و نقد آنها می‌پردازد. درست نادرست

ب) جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

۴. مهمترین رسالت مورخان تلاش برای فهم دقیق ..... است.
۵. مورخان وقتی با گزارش تاریخی روبه‌رو می‌شوند آن را ..... می‌کنند و به اصطلاح به نقد آن می‌پردازند.
۶. بییهقی از مورخانی است که عدم مطابقت یک روایت تاریخی با ..... دلیلی بر بطلان و نادرستی آن می‌دانستند.
۷. یکی از کارهای مورخان در نقد روایت‌کننده تعیین فاصله زمانی و مکانی بین ..... و ..... است.
۸. در تاریخ‌نگاری ..... مورخان ناچار به گزینش و انتخاب است و ممکن است برخی از جنبه‌های خبر از چشم او دور بماند.

پ) به سوالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۹. در کدام نوع تاریخ‌نگاری، مورخ با مطالعه و مطابقت دادن همه روایت‌ها، یک گزارش از مجموع آنها تنظیم می‌کند؟
۱۰. تاریخ‌نگاری روایی در ابتدا برای ثبت و ضبط سخنان چه کسانی به کار گرفته می‌شد؟
۱۱. در کدام روش تاریخ‌نگاری، مورخان دوران اسلامی حوادث را به ترتیب زمان وقوع می‌نوشتند؟
۱۲. گزینه‌های مرتبط را به یکدیگر وصل کنید:

الف - تاریخ‌نگاری ترکیبی	☐
ب - تاریخ‌نگاری تحلیلی	☐
پ - تاریخ‌نگاری روایی	☐
تاریخ طبری	☐
فتوح البلدان	☐
المسالک و الممالک	☐
تاریخ بییهقی	☐

ث) به سوالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۱۳. مورخان چگونه به سنجش اعتبار و نقد راوی می‌پردازند؟
۱۴. تاریخ‌نگاری تحلیلی چیست؟
۱۵. مورخان در دوران اسلامی گزارش و نوشته‌های خود را با چه روش‌هایی و چگونه ارائه می‌کردند؟
۱۶. معایب تاریخ‌نگاری ترکیبی و روایی را بیان کنید.